

УДК: 159.9.316.6
© Продан О.О., 2013 р.

О.О. Продан
Національний університет
імені Тараса Шевченка, м. Київ,

ОСОБЛИВОСТІ САМОУСВІДОМЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ У СТУДЕНТІВ

Проаналізовано результати емпіричного дослідження особливостей самоусвідомлення особистості. Виявлено особливості вольової саморегуляції особистості студентів, їх ставлення до самих себе та інших людей, особливості комунікативно-соціальної компетентності студентів, особливості ситуаційної та особистісної тривожності, самоактуалізації особистості.

Ключові слова: особистість, студенти, самосвідомість, самооцінка, тривожність, самовідношення, самоусвідомлення.

А.А. Продан

ОСОБЕННОСТИ САМОСОЗНАВАНИЯ ЛИЧНОСТИ У СТУДЕНТОВ

Проанализированы результаты эмпирического исследования особенностей самосознания личности. Выявлены особенности волевой саморегуляции личности студентов, их отношение к себе и другим людям, особенности коммуникативно-социальной компетентности студентов, особенности ситуационной и личностной тревожности, самоактуализации личности.

Ключевые слова: личность, студенты, самосознание, самооценка, тревожность, самоотношение, самосознание.

A.A. Prodan

FEATURES OF SELF-UNDERSTANDING OF THE PERSON AT STUDENTS

Analyzed the results of empirical studies of the self-realization of the individual. Identified features self-willed individual students, students attitudes toward themselves and others, especially communicative and social competence of students, especially the situational and personal anxiety, especially self-actualization.

Key words: personality, students, consciousness, self-appraisal, anxiety, self-relation, self-realization.

Постановка проблеми. Проблемою нашого дослідження є встановлення особливостей функціонування як структурного компоненту самопізнання особистості, а також виявлення взаємозв'язку між самовідношенням та самоактуалізацією у студентів.

Актуальність. В умовах сучасного життя важливою постає проблема самоусвідомлення сучасної молоді та чинників, які впливають на неї. Отже, на етапі емпіричного дослідження можна комплексно дослідити особистість студентів та виявити ті чинники, які впливають на становлен-

ня їх самоусвідомлення. Сучасна трансформація вищої освіти становить людину предметом наукового дослідження, насамперед у плані визначення її психологічних можливостей на шляху гармонізації здоров'я особистості. Серед фундаментальних знань, що одержує учень у школі і студент у ВНЗ, недостатньо предметів, які дають можливість пізнавати особистісну психіку і її особливості, свою індивідуальність і унікальність. Але ж теза: «Пізнай себе!», відома нам з давніх часів. Тому наукова робота присвячена вивченню структури та психологічних механізмів процесу самоаналізу, без якого не можливе пізнання себе, розкриття і вдосконалення своїх здібностей і таланту.

Об'єкт дослідження – самоусвідомлення особистості, предмет – психологічні особливості самоусвідомлення особистості. Мета дослідження: встановити особливості функціонування як структурного компоненту самопізнання особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти проблеми особливостей самоусвідомлення особистості висвітлені у працях таких вітчизняних вчених: К.О. Абульханова-Славська, О.М. Леонтєв, С.Л. Рубінштейн, В.В. Столін та інші, а також зарубіжних учених: А. Адлер, Р. Бернс, У. Джемс, А. Маслоу, К. Роджерс та інші.

Емпіричне дослідження проводилося в Київському національному університеті театру, кіно і телебачення імені І.К. Карпенка-Карого (Інститут екранних мистецтв. Спеціальність: режисер художнього фільму, звукооператор, мистецтвознавство). Студенти 1-5 курсу, загальна кількість 120 чоловік. На першому етапі дослідження визначався об'єкт, предмет, завдання дослідження; був визначений склад емпіричної групи; був підібраний пакет психодіагностичних методик адекватний завданням; визначено місце і час проведення експерименту; розроблений план і програма експерименту. На другому етапі дослідження здійснювалась первинна психологічна діагностика студентів, аналіз одержаних даних, систематизація фактичних даних, їх статистична обробка за допомогою критеріїв достовірності та кореляційного аналізу. На третьому етапі дослідження були узагальнені і систематизовані результати обстеження, сформульовані висновки.

Для розв'язання дослідницьких завдань ми використали відповідний пакет методик, які можуть дати достатню кількість інформації для аналізу досліджуваної проблеми. Репрезентативність методик забезпечувалася належною кількістю досліджуваних, залучених до цього експерименту. На основі вибірки можна судити про міру представленості якісних показників методик певною кількістю досліджуваних. Дослідження розділено на три зрізи: на першому зрізі, були використані методики спрямовані на виявлення особистісних характеристик студентів, на другому зрізі – вияв-

лення смислу життя, а на та третьому зрізі виявлення того, як змінилися особистісні характеристики студентів. Нами були використані наступні емпіричні методи дослідження: спостереження, бесіда, експеримент та методи статистичної обробки отриманих експериментальних даних.

Методики, які використовувалися на першому і третьому зрізі діагностики самоусвідомлення: 1. Для виявлення особливостей вольової саморегуляції особистості – тест-опитувальник «Вольової саморегуляції» (А.В. Зверкова, Е.В. Ейдмана) [2]. 2. Для виявлення відношення до самого себе та інших людей – методика «Особистісного диференціала (варіант, адаптований в НІІ ім. В. М. Бехтерева) [2]. 3. Для визначення рівнів ергічності, пластичності темпу та емоційності як властивостей темпераменту – методика «Дослідження властивостей темпераменту» (В.М. Русалов) [2]. 4. Для визначення характерних рис поведінки, звичок, поглядів людини – методика «Визначення комунікативно-соціальної компетентності» (КСК) [2]. 5. Для виявлення психічних станів особистості – тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк) [2]. 6. Для диференційованого виміру тривожності як стану (ситуаційна тривожність) і як особистісної властивості (особистісна тривожність) – тест-опитувальник «Діагностика тривожності» (Ч.Д. Спилберга, Ю.Л. Ханіна) [2]. 7. Для виявлення самоактуалізації особистості – «Самоактуалізаційний тест» (САТ) [2].

Методики, які використовувалися на другому зрізі діагностики самоусвідомлення: 1. Для виявлення мети в житті особистості – тест «Мета в житті» (Purpose in Life Test, PIL) (Джеймс Крамбо, Леонард Махолик, модифікація Д.О. Леонтьєва) [1]. 2. Для визначення домінуючого уявлення про стиль життя особистості – методика «Стиль життя» (Ч. Матусевича) [4]. 3. Для виявлення глобального, диференційованого самовідношення та рівня конкретних дій власного «Я» – опитувальник «Самовідношення» (В. В. Столін, С. Р. Пантілеєв) [3]. 4. Для виявлення міри вираженості соціально-психологічних установок особистості – методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Ф. Потемкіна) [2].

Результати та їх обговорення. Кореляційний аналіз методик на першому та третьому зрізі дослідження проводився у програмі SPSS, був використаний метод рангової кореляції Спірмена.

При дослідженні виявлення особливостей вольової саморегуляції особистості студентів на першому і третьому зрізі застосовувався тест-опитувальник «Вольової саморегуляції» (А.В. Зверкова, Е.В. Ейдмана). Результати представлені в таблиці 1. Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «загальна шкала» ($r_s = 0,942551$, ($p \leq 0,01$), «наполегливість» ($r_s = 0,861543$, ($p \leq 0,01$) та «самовладання» ($r_s = 0,854107$, ($p \leq 0,01$).

Отримані дані свідчать про взаємозв'язок показників емоційної зрілості, активності, незалежності, самостійності. Виявлений взаємозв'язок наполегливості студентів у будь-якій справі. Також виявлений взаємозв'язок високого рівня довільного контролю емоційних реакцій і станів у студентів.

Таблиця 1
Виявлення взаємозв'язку між особливостями вольової саморегуляції особистості студентів на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)		
		Загальна шкала	Наполегливість	Самовладання
1	Загальна шкала	942551*	-	-
2	Наполегливість	-	861543*	-
3	Самовладання	-	-	854107*

Примітка: * вказує на рівень значимості ($p \leq 0,01$). В таблиці вказані тільки значимі коефіцієнти. Нулі та коми упущені.

При дослідженні відношення студентів до самого себе та інших людей, на першому і третьому зрізі застосовувалася методика «Особистісного диференціала (варіант адаптований в НІІ ім. В.М. Бехтерева). Результати представлені в таблиці 2.

Таблиця 2
Виявлення взаємозв'язку між відношенням студентів до самих себе та інших людей на першому і третьому зрізі

№	Шкали (третій зріз)	Шкали (перший зріз)		
		Оцінка	Сила	Активність
1	Оцінка	762343*	-	-
2	Сила	-	885067*	-
3	Активність	-	-	913622*

Примітка: * вказує на рівень значимості ($p \leq 0,01$). В таблиці вказані тільки значимі коефіцієнти. Нулі та коми упущені.

Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «оцінка» ($r_s = 0,762343$, ($p \leq 0,01$), «сила» ($r_s = 0,885067$, ($p \leq 0,01$) та «активність» ($r_s = 0,913622$, ($p \leq 0,01$)). Отримані дані свідчать про взаємозв'язок високого рівня самоповаги студентів, прийняття ними себе як особистості, схильності усвідомлювати себе як носія позитивних, соціально бажаних характеристик, задоволеність собою. Виявлений взаємозв'язок сили волі, впевненості у собі, незалежності та схильності студентів розраховувати на власні сили у важких ситуаціях.

При дослідженні рівнів ергічності, пластичності темпу та емоційності як властивостей темпераменту у студентів, на першому і третьому зрізі застосовувалася методика «Дослідження властивостей темпераменту» (В.М. Русалов).

Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «предметна ергічність» ($r_s = 0,618915$, ($p \leq 0,01$)), «пластичність» ($r_s = 0,761777$, ($p \leq 0,01$)), «соціальна пластичність» ($r_s = 0,650556$, ($p \leq 0,01$)), «темп» ($r_s = 0,679201$, ($p \leq 0,01$)), «соціальний темп» ($r_s = 0,483444$, ($p \leq 0,01$)), «емоційність» ($r_s = 0,823062$, ($p \leq 0,01$)), «соціальна емоційність» ($r_s = 0,861297$, ($p \leq 0,01$)) та «контрольні запитання на соціальну бажаність» ($r_s = 1$, ($p \leq 0,01$)). Отримані дані, на першому та третьому зрізі, свідчать про взаємозв'язок між потребою у діяльності студентів, зосередженістю, здатністю до виконання напруженої відповідальної діяльності та виконанням тривалої роботи. Виявлений взаємозв'язок, на першому та третьому зрізі, між схильністю студентів до вміння виконувати одночасно багато справ, здатністю до легкого переключення з однієї справи на іншу, вмінням студентів активно вести бесіду, схильністю до обмірковування власних думок перед тим, як озвучити. Виявлений взаємозв'язок, на першому та третьому зрізі, між активністю та рухливістю студентів, схильністю до швидкого темпу у виконанні роботи. На першому та третьому зрізі, існує взаємозв'язок між вмінням студентів швидко говорити, легко сприймати швидко мову інших людей, схильністю говорити вільно та без запинки, проявами емоційних реакцій у студентів, схильністю студентів до переживання та хвилювання через ставлення оточуючих та близьких до них людей, прагненням студентів отримувати соціальне схвалення з боку оточуючих.

У студентів на першому і третьому зрізі існує значимий негативний зв'язок ($r_s = -0,04828$, ($p \leq 0,01$)) між шкалами «соціальна ергічність». Отримані дані свідчать про взаємозв'язок схильності студентів до активного спілкування з оточуючими людьми.

При визначенні комунікативно-соціальної компетентності студентів на першому і третьому зрізі застосовувалася методика «Визначення комунікативно-соціальної компетентності» (КСК).

Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «соціально-комунікативна незграбність» ($r_s = 0,962871$, ($p \leq 0,01$)), «нетерпимість до невизначеності» ($r_s = 0,951907$, ($p \leq 0,01$)), «надмірний потяг до конформності» ($r_s = 0,903537$, ($p \leq 0,01$)), «підвищене прагнення до статусного росту» ($r_s = 0,962492$, ($p \leq 0,01$)), «орієнтація на уникнення невдач» ($r_s = 0,90561$, ($p \leq 0,01$)), «фрустраційна нетолерантність» ($r_s = 0,881564$, ($p \leq 0,01$)). Отримані дані, на першому та третьому зрізі, свідчать про взає-

мозв'язок між показниками бадьорості, веселості, привітності, сміливості у поведінці студентів, проявами щирості, чуйності, гнучкості в спілкуванні. На першому та третьому зрізі, виявлений взаємозв'язок між прагненням студентів знати власне майбутнє, спілкуватися лише з передбачуваними людьми, приймати остаточні рішення, вони не сподіваються на випадок починаючи справу прагнуть знати наперед її результат. На першому та третьому зрізі, існує взаємозв'язок між прагненням до незалежності, здатності мати власну думку. Виявлений взаємозв'язок між адекватної самооцінки студентів. Виявлений взаємозв'язок мотиву між досягненням успіху у студентів, адекватною реакцією на перешкоди та проявами спокою у студентів

При виявленні психічних станів особистості на першому і третьому зрізі у студентів застосовувався тест «Самооцінка психічних станів» (Г. Айзенк).

Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «тривожність» ($r_s = 0,962871$, ($p \leq 0,01$)), «фрустрація» ($r_s = 0,962871$, ($p \leq 0,01$)), «агресивність» ($r_s = 0,962871$, ($p \leq 0,01$)) та «ригідність» ($r_s = 0,962871$, ($p \leq 0,01$)). Отримані дані свідчать про взаємозв'язок між почуттям тривожності, схильності студентів до емоційного занепаду, звинуваченнями себе у власних невдачах, переживаннями розгубленості перед труднощами у житті. Існує взаємозв'язок між схильністю до агресивної, мстивої поведінки, вмінням переклювати увагу з однієї справи на іншу, схильністю до ризику у справах та вчинках.

При дослідженні тривожності як стану (ситуаційна тривожність) і як особистісної властивості (особистісна тривожність) на першому і третьому зрізі у студентів застосовувався тест-опитувальник «Діагностика тривожності» (Ч. Д. Спилберга, Ю. Л. Ханіна). Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «ситуативна тривожність» ($r_s = 0,801327$, ($p \leq 0,01$)) між шкалами «ситуативна тривожність» та «особистісна тривожність» ($r_s = 0,836596$, ($p \leq 0,01$)). Отримані дані свідчать про взаємозв'язок між проявами ситуаційної та особистісної тривожності у студентів.

При дослідженні самоактуалізації особистості на першому і третьому зрізі у студентів застосовувався «Самоактуалізаційний тест» (САТ). Кореляційний аналіз показав, що у студентів на першому і третьому зрізі існує значимий позитивний зв'язок: між шкалами «орієнтації в часі» ($r_s = 0,942871$, ($p \leq 0,01$)), «підтримка» ($r_s = 0,930737$, ($p \leq 0,01$)), «ціннісні орієнтації» ($r_s = 0,976115$, ($p \leq 0,01$)), «гнучкість поведінки» ($r_s = 0,913071$, ($p \leq 0,01$)), «сенситивність» ($r_s = 0,887011$, ($p \leq 0,01$)), «спонтанність» ($r_s = 0,511353$, ($p \leq 0,01$)), «самоповага» ($r_s = 0,947074$, ($p \leq 0,01$)), «самоприйнят-

тя» ($r_s = 0,827203$, ($p \leq 0,01$), «уявлення про природу людини» ($r_s = 0,931323$, ($p \leq 0,01$), «сінергії» ($r_s = 0,89438$, ($p \leq 0,01$), «прийняття агресії» ($r_s = 0,995095$, ($p \leq 0,01$), «контактність» ($r_s = 0,919657$, ($p \leq 0,01$), «пізнавальні потреби» ($r_s = 0,884048$, ($p \leq 0,01$) та «креативність» ($r_s = 0,952647$, ($p \leq 0,01$). Отримані дані свідчать про взаємозв'язок між позитивним уявленням та впевненістю у власному майбутньому. Виявлений взаємозв'язок між прагненням студентів до боротьби з перешкодами на життєвому шляху, впевненістю у собі, ціннісними орієнтаціями студентів та гнучкістю поведінки. Отриманий взаємозв'язок між схильністю студентів до переживання сорому, проявами спонтанності. Існує взаємозв'язок між почуттями самоповаги, прийняття студентів себе такими, які вони є, вірою студентів у власні можливості, вмінням студентів розбиратися в оточуючих людях. Існує взаємозв'язок між проявами агресії студентів, прагненнями дотримування власних принципів, інтересів студентів до оточуючого світу та креативністю.

В ході емпіричного дослідження самоусвідомлення особистості на першому та третьому зрізі застосовувався самозвіт студентів на тему «Хто я?» (обробка результатів самозвіту проводилася за допомогою метода контент-аналізу). На основі контент-аналізу були виявлені складові самоусвідомлення особистості студентів, це – особистісні характеристики, такі як: самопізнання, самоконтроль, самооцінка, самоприйняття та самоповага.

Отримані у ході дослідження результати дозволили сформулювати такі **висновки**: емпіричне дослідження особливостей самоусвідомлення студентів на першому і третьому зрізі показало, що всі досліджувані показники покращилися на третьому зрізі порівняно з показниками на першому зрізі, завдяки позитивному впливу бесіди та самозвіту на тему «Хто я?», на основі самоспостереження за власними переживаннями, думками та почуттями.

Перспективами нашого дослідження в даній області є подальше поглиблене дослідження психологічних особливостей самоусвідомлення особистості студентів.

Список літератури

1. Леонтьев Д. А. Тест Смысложизненные ориентации (СЖО) / Д.А. Леонтьев. — М.: Смысл, 2006. — 22 с.
2. Райгородский Д.Я. (редактор-составитель). Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д.Я. Райгородский. — Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2001. — 672 с.

3. Столин В.В. Опросник самооотношения // Практикум по психодиагностике: Психодиагностические материалы / В.В. Столин, С.Р. Пантеев. — М., 1988. — 150 с.

4. Терлецька Л.Г. Вікова психологія і психодіагностика: підручник / Л.Г. Терлецька. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. — 608 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>